

חקירה "מיוחדות", לפחות לא לפי שעה. נימוק מרכזי שהועלה לשינוי בעמדתו של ראש הממשלה, היה ההתנגדות הבינלאומית החריפה לחקיקה כזו.

המצב המשפטי כיום הינו פועל יוצא של פסק דינו של בג"צ, אשר ראש השב"כ והיועץ המשפטי לממשלה הצהירו על מחויבותם למלא אחריו במלואו. אין עוד היתרים, הניתנים מראש לחוקרי השב"כ, להפעיל כוח נגד נחקר בחקירה. היועץ המשפטי גם לא יבטיח מראש אי העמדה לדין של חוקר בנסיבות של "צורך". יחד עם זאת, אם חוקר השב"כ הפר את החוק על ידי הפעלת כוח נגד נחקר, יבחן היועץ המשפטי לממשלה את מעשהו בדיעבד, אם פעל החוקר בנסיבות של "צורך", כפי שהגנה זו מוגדרת בחוק העונשין, ואם לאו. פעל חוקר השב"כ בנסיבות של "צורך" לפי דעת היועץ המשפטי לממשלה, לא יועמד החוקר לדין פלילי בגין התעללות בנחקר.

מצב משפטי זה, לדעת המוקד, עדיין אינו תואם את האיסור המוחלט נגד עינויים, בכל הנסיבות, שבמשפט העמים. גם לאחר פסק דינו של בג"צ, נשאר פתח רחב מדי לעינויים בחקירות השב"כ, הלכה למעשה. על כן פנו עורכי הדין של המוקד, תמר פלג שריק ואליהו אברם, למשרד המשפטים, וביקשו לקדם חקיקה מפורשת האוסרת עינויים, כפי שהציע משרד המשפטים בתזכיר של תיקון לחוק העונשין. פרקליטי המוקד דרשו, בהצעה מנומקת, לחזק את האיסור שבתזכיר החוק של משרד המשפטים ובמיוחד לשלול לחלוטין את האפשרות להסתמך על נסיבות של "צורך" כהגנה בפני האיסור נגד עינויים. האגודה לזכויות האזרח בישראל הודיעה למשרד המשפטים שהיא מצטרפת במלואה לעמדת המוקד בעניין תזכיר החוק נגד עינויים.

מעצרים מינהליים

שנת 1999 ראתה ירידה נוספת במספר העצורים המינהליים המוחזקים ע"י ישראל, כשהמוקד ממשיך לייצג את רובם הגדול באמצעות עו"ד תמר פלג שריק. בראשית השנה החזיקה ישראל כ-80 אסירים מינהליים פלסטינים. בסוף השנה נותרו בידיה רק כ-15.

בין המשתחררים השנה – לאחר מאמצים אינטנסיביים, משפטיים וציבוריים – ותיק האסירים המנהליים, אוסמה ברהם, שהשתחרר לאחר כשש שנות מאסר. ההודעה הדרמטית על שחרורו ניתנה באולם בית המשפט העליון, במועד שנקבע לדין בעתירה לשחרורו שהגיש המוקד להגנת הפרט. ברהם שוחרר במסגרת הסדר פשרה עם המדינה, שהשיגה עו"ד תמר פלג לאחר מו"מ אינטנסיבי ומייגע. ברהם התחייב לדברים שכבר הצהיר עליהם לא פעם בעבר: לא לעסוק באלימות. בנוסף הוא הפקיד ערבות וקיבל על עצמו מספר תנאים מגבילים. ב-18.7.99 שוחרר ותיק האסירים המנהליים לביתו.

במחצית שנת 1999 תוקן צו המעצרים המינהליים. התיקון חולל שינויים בהליכים המשפטיים בעניין המעצר המינהלי. עיקרו כינון ביקורת שיפוטית ועיון תקופתי כהליכי חובה, ומתן זכות ערעור לעציר על החלטות בערכאות אלה לבית המשפט הצבאי לערעורים. כתוצאה מכך, עניינו של עציר שהוצא נגדו צו מעצר מינהלי ל-6 חודשים, יכול להגיע בפני שופט 4 פעמים. מאידך גיסא, הדרך לבג"צ נחסמה כמעט, שכן מיצוי ההליכים הנ"ל אינו מותיר זמן להגשת עתירה.

עתירה אחרת שהגיש המוקד בשנת 1999, בעניינו של העציר חאלד ג'ראדא (העצור מראשית שנת 1997), נדחתה.

במחצית הראשונה של שנת 1999 הגיש המוקד 77 ערעורים על צווי מעצר מינהלי. 19 צווי קוצרו בהסכמת השב"כ, 18 ע"י השופט (כמחצית מקרים אלו: קיצורים לא מהותיים) וצו אחד בוטל בשל פגמים פרוצדורליים. במחצית השנייה של שנת 1999 ייצג המוקד את העצורים ב-39 דיונים של ביקורת שיפוטית ועיון תקופתי (הליכי חובה שנקבעו בתיקון לצו המעצרים המינהליים). הליכים אלו הביאו לשחרור אחד העצורים במקום, קיצור 10 צוים בחודש או יותר וקיצור 4 צוים בשבועיים עד ארבעה שבועות. ב-20 מקרים ניצלנו את זכות הערעור שנקבעה בצו המתוקן. הערעורים הביאו לביטול צו אחד, לקיצור של צו שני בשלושה חודשים וחצי ולקיצור צו שלישי (בהסכמת התביעה) בשלושה שבועות.

בעניינו של עציר אחד, אימן דראגמה, קבע בית המשפט לערעורים (בשתי החלטות נפרדות) כי אין להאריך את צו המעצר ללא חומר כבד משקל חדש. דראגמה הוחזק במעצר ללא משפט מאז דצמבר 1994. למרות החלטות אלו, הוציא נגדו הצבא בחודש דצמבר 1999 צו מעצר חדש, לשישה חודשים נוספים. בחודש ינואר 2000, במסגרת הביקורת השיפוטית על צו המעצר, טען המוקד שהצו הוצא שלא בסמכות, לאור החלטות אלו של בית המשפט לערעורים. השופט לא קיבל אמנם את העמדה הזו, אך קבע שלא קיים

חומר מספיק להשתית עליו את מעצרו של דראגמה, וציווה לשחררו: גם המידע החמור ביותר לא יכול להצדיק מעצר מנהלי ללא הגבלת זמן, אם לא מתקבל מידע חדש יותר. לאחר 48 שעות של מתח, בהן שקלה המדינה להגיש ערעור על החלטת השופט, שוחרר דראגמה לביתו תחת צו המגביל את תנועותיו לאזור A בלבד, ובפועל (עקב פיצול השטחים שבשליטת הרשות) לעיירתו טובאס.

מלבד הייצוג בהליכי הביקורת השיפוטית על צווי המעצר, מסייע המוקד לעצירים גם בנושאים כגון ביקורי משפחות וטיפול בעצירים חולים ועצירים הזקוקים לטיפול פסיכיאטרי.

כלואי אל-חיאם

במהלך השנה הגיש המוקד להגנת הפרט בשיתוף האגודה לזכויות האזרח, שתי עתירות בשמם של אזרחים לבנונים הכלואים בכלא אל-חיאם שבדרום לבנון. בסך הכול עתר המוקד בשמם של תשעה עצירים. שניים מהעצירים, מוסטפא תאובה ובנו עלי, שוחררו מהכלא לאחר הגשת העתירה בשמם. האב ובנו, מהכפר ארנון שבלבנון, נעצרו בסתיו 1997. ע"פ הדיווחים עונה האב בכלא אל-חיאם, בין היתר באמצעות חשמל, מכות והצלפה. בחודשים שטרם הגשת העתירה הוא טופל בבית החולים במרגי-עיון, לאחר שאיבד את הכרתו כתוצאה מלחץ דם גבוה ודופק לב מואץ. הבן עלי נעצר, ככל הנראה, כאמצעי ללחץ על אביו לשתף פעולה עם ישראל. הוא היה בן 14 בעת מעצרו, וגם הוא עונה בכלא באמצעות זרם חשמלי, שהופעל עליו בהיותו יושב בכיסא ובמיכל מים. עלי חלה כתוצאה מתנאי המעצר. בגיל 16, לאחר שתי שנים של כליאה ללא משפט, שוחרר לביתו.

שבעה העצירים האחרים שעתרנו בעניינם לבג"צ, ממשיכים להיות מוחזקים בכלא אלחיאם. לפחות אחד מהעצירים היה ילד (בן 16) בעת מעצרו. הוא מוחזק באל-חיאם כבר קרוב לשנתיים. שניים מהעותרים מוחזקים בכלא אל-חיאם ללא משפט כבר למעלה מ-14 שנים, ושניהם סובלים ממחלות קשות. אחד מהם, סלימאן רמדאן מהעיירה בעל-בק, נעצר ע"י כוח משותף של צה"ל וצבא דרום לבנון בספטמבר 1985. הוא נפצע במהלך מעצרו, ולאחר מכן עונה בכלא אל-חיאם באמצעות חשמל, הצלפה ותלייה על מוט. נמק ברגלו השמאלית הביא לכריתתה בבית חולים ישראלי. לאחר הכריתה הוחזר רמדאן לכלא אל-חיאם, שם הוחזק במשך שלוש שנים בבידוד "חדר חשוך", ללא תאורה וללא אור שמש. עצירים ששוחררו מאל-חיאם מסרו, כי יש סכנה שייאלצו לכרות את שאר רגלו כתוצאה מטיפול רפואי לקוי. רמדאן סובל גם מבעיות רפואיות קשות נוספות.

העתירות לבג"צ מסתמכות על מידע וראיות ממקורות רבים בדבר השליטה האפקטיבית של מדינת ישראל בדרום לבנון ובדבר המרות שמפעילה ישראל כלפי צבא דרום לבנון. בין היתר מביאים העותרים החלטות והודעות של ממשלת ישראל ושל גורמים ישראליים רשמיים, דו"חות והחלטות של גופים בינלאומיים, תצהירים של אסירים משוחררים, דיווחים עיתונאיים ומחקרים אקדמיים. העותרים מציגים גם רשיונות יציאה מ"רצועת הביטחון", שהונפקו לאזרחים לבנונים ע"י ישראל. מתשובת המדינה לעתירות עולות עובדות נוספות בדבר נוכחותה של ישראל בדרום לבנון - ישראל מעניקה סיוע אזרחי בסך מיליוני דולרים בשנה לתושבי הרצועה, ומסייעת לצד"ל בסכומים של עשרות מיליוני דולרים מדי שנה. כמו כן, מסייע צה"ל לצד"ל בנשק, בתחזוקה ובהכשרת חיילים. לצה"ל 12 מוצבים בדרום לבנון ושלושה בסיסים, והוא סלל בשטח כבישים עוקפים. צד"ל הפסיק את ביקורי הצלב האדום וביקורי המשפחות בכלא אל-חיאם לתקופה מסוימת על פי בקשת ישראל, כאמצעי לחץ להחזרת גופתו של החייל הישראלי איתמר איליה. צד"ל אף שחרר עצורים מכלא אל-חיאם, לבקשת ישראל, במסגרת עיסקה שהביאה להחזרת גופתו של איליה. אנשי שב"כ נפגשים עם חוקרי צד"ל בכלא אל-חיאם, וגם מסייעים לאנשי צד"ל בהנחיה מקצועית ובהדרכה. נחקרים מכלא אל-חיאם נבדקים ע"י ישראל בבדיקות פוליגרף. ישראל מימנה שיפוצים בכלא. עד לאחרונה שולמו משכורות הסוהרים והחוקרים בכלא ישירות ע"י קצין צה"ל. בעקבות העתירות שונה עניין זה. החל מחודש אוקטובר 1999 אמור צה"ל להעביר את המשכורות כסכום גלובלי לקצין התקציבים של צד"ל, וזה "ככל הידוע" [כדברי המדינה] משלם את המשכורות לסוהרים ולחוקרים.

עוד עתירות אלו תלויות ועומדות, ממשיך המוקד בטיפול ראשוני בעניינם של עצורים נוספים. הטיפול בעניין עצורי אל-חיאם מתאפשר באמצעות שיתוף פעולה עם עורכי דין צרפתיים שמקבלים ייפוי כוח ממשפחות העצורים בלבנון. המאבק המשפטי מלווה במערכה ציבורית לשחרור העצורים, המתנהל הן בארץ והן בחו"ל.